

Ярошенко Р. В.,

здобувач Національного університету "Острозька академія", м. Івано-Франківськ

СПЕЦИФІКА ПРИРОДИ ПСАЛМА У КОНТЕКСТІ ЛІТЕРАТУРНО-ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті досліджуються літературно-композиційні засоби пересіву псалмів, їх жанрова природа, витворюється структурований образ псалма на різножанровій літературній площині, що збагачує практичне використання. Автор робить ґрунтовний аналіз та наукову розвідку природної неповторності жанру псалма, проглядаючи його сакраментальність. Він чітко висвітлює літературний та історіософський погляд розвитку псалма, а особливо акцентує увагу на жанровій специфіці становлення псалма.

Ключові слова: псалом, жанр, природа псалма, поезія, духовність, історія.

В статье исследуются литературно-композиционные средства перепева псалмов, их жанровая природа, создается структурированный образ псалма для разножанровой литературной плоскости, обогащает практическое использование. Автор делает глубокий анализ и научное исследование природной неповторимости жанра псалма, просматривая его сакраментальность. Он четко освещает литературный и исторический взгляд развития псалма, а особенно акцентирует внимание на жанровой специфике становления псалма.

Ключевые слова: псалом, жанр, природа псалма, поэзия, духовность, история.

This article investigates the literary and compositional features remakes of psalms, their genre in nature, is made by a structured image psalm to various genres of literature plane, which enriches the practical use. The author makes a thorough analysis and scientific exploration of the natural unique genre of psalm sacramentality browsing it. It clearly highlights the literary and philosophical view of this psalm, and especially focuses on the specifics of formation genre psalm.

Keywords: hymn, genre, nature psalm, poetry, spirituality, history.

Вивчаючи проблематику розвитку лінгвістики та стилістики української мови через призму огляду жанру псалма, необхідно відзначити й той факт, що в другій половині ХХ століття широко затверджувався конфесійний стиль мови, тим самим розвиваючи функціонування мови у всіх сферах її використання. Разом із розвитком мови рухається безумовно популяризація псалма вцілому, оскільки духовна ментальність українського народу є невід'ємним джерелом культури та нації загалом. Для українського народу християнська доктрина, навіть у щоденному житті, є потужною сутністю нації, тому мова і мовлення тут обійматимуть чільне місце для відзначення історії розвитку писемної культури та моральності нації.

У цьому огляді безкомпромісним є аналіз розвитку псалмів у контексті розвитку літературного процесу в цілому. Вказуючи на неможливість відстороненого побутування певного жанру, В. Живов наголошує, що новаторство,

яке постає через переклади із Книги Псалмів, є вагомими для цілої поетичної системи. Він висловлює думку, що псалмові переспіви дають початок новим явищам, що екстраполюються на поезію високого стилю взагалі [2, с. 154].

Спогадуючи твори визначного історика митрополита Іларіона, можна чітко простежити, що слов'янська літературна традиція, органічно увібрала новозавітну благовість. А старозавітна Книга Псалмів мала вагомий вплив на сприйняття та свідомість слов'янський писців, книжників та, безумовно, церковних людей, тому й стала невід'ємним атрибутом національної характеристики словесного образу слов'янського народу. Необхідно відзначити, що неважко є знайти чимало українських письменників, поетів, прозаїків, які по-своєму думали щодо псалмів і відповідно так їх подавали для українського народу. Здебільшого вони користувалися популярністю, а іноді забувалися століттями. Вивчаючи історію кобзарського мистецтва: співу, музики, творів, ми знаходимо і там чільне місце, виділене псалмам. Поруч із цим також дослідниками вивчена і встановлена цілісна картина становлення, розвитку давніх церков, виявлені їх основні типи і специфічні особливості, проаналізовані основні етапи розвитку кобзарського мистецтва. Ґрунтовно проаналізований репертуар бродячих музикантів, який умовно поділяється на жанрові групи: 1) історичні пісні і думи; 2) молитви, псалми, акафісти, духовні вірші; 3) сатиричні, жартівливі пісні, танцювальні мелодії, а також пісні морально-виховного складу [4].

Вцілому, якщо духовна позиція українського народу досить тісно переплетена із самою сутністю релігійного життя і становить суть нації, то в даному контексті мова перебуває у широкому полі діяльності. Якщо базово говорити про українську мову, то через екстралінгвальні чинники, що передбачають видалення релігійного смислу з-під контексту української мови, впродовж свого ходу історії вона не могла вповні представити себе на церковному просторі, що проглядається від першої половини ХХ ст., зокрема 30-х років на Сході та 40-х років на Заході.

Прогортаючи сторінки історії України, можна виокремити історичну пам'ятку з часів князя Всеволода, де чітко згадується вживання Псалтиря: "І вийшов назустріч йому благовірний князь Всеволод із двома синами своїми, Володимиром і Ростиславом, і всі бояри, і блаженний митрополит Іоанн, і чорноризці, і пресвітери, і всі кияни. Великий плач учинили вони над ним, із псалмами і співами провели його до монастиря святого Дмитрія Солунського і, опрятавши тіло його, з честю положили його в раці мармуровій у церкві святого апостола Петра, що її він сам почав був зводити, місяця грудня у п'ятий день. Багато бід зазнавши, без вини вигнаний братами своїми, кривджений і розграбований, вкінці він і смерть гірку прийняв, та вічного життя і покою сподобився" [5, с. 189].

Загалом, сама Біблія утворила помітний вплив на українську поезію. Спогадуючи поезію Київської Русі, можна виокремити, що починаються розроблятися і переспівуватися біблійні мотиви, а псалми зокрема,

часто зливаючи їх з апокрифічною літературою. У XII столітті зачитує Біблію, зокрема книги Старого Заповіту Данило Заточник у своєму “Слові”, а наприкінці XIII – початку XIV століття біблійну тематику розкриває “Слово о Лазаревім воскресінні”, а також безумовно пам’яткою XV століття виступає твір Іоанна “Посольство до папи римського Сикста IV”, побудований на біблійній символіці [6, с. 181]. Тому Ф. Шлейермахер стверджував, що “це така література, із якої розгортається розвиток всієї наступної літератури” [8, с. 230], маючи на увазі старозавітні тексти, які щільно співвідносились із слов’янською літературою, де явно простежувалась лєвова частка розвитку та вжитку псалмів.

Найдавніші відомі списки Псалтиря за часів Київської України-Русі датуються XI століттям і ця псалмова традиція тривала аж до XIX століття. У житейській практиці Псалтир читали над хворими на важкі чи психічні хвороби [6, с. 181]. Згідно народної мудрості, такий звичай читання псалмів над померлими розпочався ще від зародків християнства. Якщо псалми були так всеохопно прийняті та приписані до народних звичаїв і повір’ї, то й не дивно, що за Псалтирем гадали – сліди цього звичаю фіксуємо ще в часи Київської Русі-України, списки так званого Гадательного Псалтиря маємо також із XI століття [5, с. 191]. Зважаючи на те, що сам переспів завжди знаходився у певній взаємодії із текстом Книги Псалмів та її традицією, мова, лексика, стиль переспіву повинні обов’язково відповідати суті першоджерела, його пафосу, тональності.

Здавен було відомо безліч напрацювань, які здійснили святі, поети, письменники, літературознавці, критики і т.д., поринаючи в світ псалмів, оскільки Псалтир був незамінним підручним засобом, який додавав натхнення для написання поезії, наштотував на феєричні роздуми про життя, з нього черпали літературні образи, його переспівували та народжували свої псалми серця.

Досить масштабно прокинулись поети українського бароко, які вводять в широкий обіг цитування Біблії, називаючи таку традицію “візерунками”, розробляють біблійні мотиви та представляють псалми. Кирило Транквіліон-Ставровецький досить широко використовує біблійні образи через свою поезію, завіршовуючи псалми. Послідовниками його пера були Лазар Баранович, І. Величковський, Л. Горленко, С. Климковський, І. Максимович та ін. [1, 90]. Також досить структуровано послугується біблійними темами шкільна драма, яка ставить собі за мету популяризацію Біблії, а псалми, як одну із її найкращих поетичних книг.

Багато ще є обробок, цитування і перекладів Псалтиря, що їх здійснили видатні українські та світові діячі, просвітителі, композитори і вони мають неабиякий характер у історії української та зарубіжної літератури. Зокрема, українська література використовує псалми, та й загалом біблійні теми, переосмислено, алегорично, як мандрівні літературні мотиви. Такої специфіки дотримується Т. Шевченко у своїх шедеврах: “Ісая, глава

35”, “Осії, Глава IV”, “Царі” тощо [1, с. 93]. Пантелеймон Куліш вповні завіршує Мойсееві пісні, весь Псалтир. Іван Франко та Леся Українка детально опрацьовували біблійні мотиви у своїх творах: “Смерть Каїна”, “Мойсей” і т.д. У переспіві псалмів помітна також мелодія самотності, де переграють мотиви відчуження від світу, дикої дисгармонії, сірої туги та невмотивованого розпачу, це найпомітніше у Є. Маланюка і П. Карманського. Безумовно письменники ХХ століття: П. Тичина, Л. Костенко, І. Драч, І. Жиленко та ін. прошивали свою творчість біблійними мотивами згідно характеру своєї творчості. Кожен із творців літературного мистецтва, вибираючи для власних переспівів твори зі старозавітної Книги Псалмів, брали під увагу здебільшого такі псалми, які були перейняті особистісними переживаннями, різноманітними докорами сумління, які створювали підсвідому психологічну напругу, митці-переспівувачі підштовхували новостворені парафрази до елегійного жанру [7, с. 174].

Роблячи аналіз різноманітних переспівів псалмів, необхідно відзначити, що стають явно помітними художні прийоми, через які творці підсилювали відчуття меланхолійності. Це стає чітко помітним, коли утворюється пом'якшення чи то упускання кінцівки із оригіналу. Через це у переспіві чітко проглядається своя модельна жанрова специфіка, яка наповнена елегійним потенціалом, про що говорить живий текст даного псалма. Семантичне двопланове поле псалмів свідчить про паралельну жанрову природу тексту. Тобто за рахунок гучних закликів у поєднанні з елегійним спрямуванням витворювалося органічне поєднання, яке було помітне і наприкінці, де було явне захоочення до боротьби із ворогами, що спрямовувало текст вже більше до оди, і на початку, де елегійний вступ виражався скорбними фразами. Саме так автор псалма залучав різножанрову специфіку до свого псалма, що надавало неповторності та, звісно, у своєму часі підіймало дух народу, тут явним прикладом може виступити псалом 50 (51), де псалмопівець Давид водночас просить прощення за свої гріхи: “Бо беззаконня моє я знаю і гріх мій передомною є завжди”, визнає, що у гріхах народився й жив: “... й у гріхах породила мене мати моя...” що саме й надає покаяльного жалісного елегійного вступу: “Помилуй мене, Боже, по великій милості Твоїй і по множеству щедрот Твоїх очисти беззаконня моє...”, та потім жвавий кульмінаційний момент, який надає іншого жанрового забарвлення: “... і нехай здвигнуться стіни єрусалимські”. Проте, М. Дмитрієв, навпаки, зм'якшує кінцівку псалма, втікає від спогадів про прокляття та переминює останні стихи, пригадує, що Суд Божий близько, роблячи звернення до тих, що проживають у Вавилоні [2, с. 148].

Розглядаючи розвиток жанру псалма, неможливим є його ґрунтовне вивчення без огляду структурованого ходу історії його становлення як, виключно, літературного, так й рідного теологічного, в якому такий жанр постав та знайшов своє місце в ході історії. М. Лесюк зауважує, що такий жанровий різновид стилю як псалми ґрунтуються переважно на народно-

розмовній основі, тому й кожний псалом має свій особливий характер [3, с. 135]. Проте, їх можна структурувати за змістом: – пісні хвали-прослави Бога; – псалми подяки; – плачі-голосіння з приводу якогось лиха з благаннями про Божу опіку і поміч; – окрему групу становлять царські та месіанські псалми.

Псалми послуговують зразком відповіді людини Богові, через вияви Його любові. В рідній для псалмів єврейській традиції ними молилися під час щоденних богослужб, що їх відправляли в храмі, та під час річних єврейських свят, з приводу яких із різних областей Палестини сходилося багато євреїв прочан до Єрусалиму. Кожного дня псалми молилися і кожен праведний єврей приватно. Коли храмовий культ перестав існувати, вона стала виключно молитовною книгою для спільних зборів й домашньої молитви, радості або плачу серця, що засвідчує Біблія: "Молитва нужденного, що прибитий горем, виливає свою скаргу перед Богом" (Пс. 101,1).

Таким чином, маючи перед собою різні згадки в історії та важливі думки дослідників, які були вище наведені, можемо зробити висновок, що псалми відігравали велику роль у житті суспільства та в історії літературної творчості. Вони були невід'ємним чинником, що злучав людину із Богом. Псалми стали основою у поєднанні між літературною критикою та філософсько-богословською проблематикою, тому обидва аспекти дослідження є невід'ємними у вивченні історії розвитку жанру псалма. Отже, бачимо, що наведені приклади відомих діячів підносять рівень псалмів у баченні суспільства, та цим самим, збагачують історичні джерела, які потребують подальшої дослідницької діяльності.

Література:

1. Антофійчук В. Євангельські мотиви в українській літературі кінця ХІХ – ХХ ст. / В. Антофійчук, А.Нямцу. – Чернівці : Рута, 1996. – 208 с.
2. Живов В. К предистории одного переложения псалма в русской литературе XVIII века / В.Живов // Jews and Slavs. Volume 1. Jerusalem – St. Petersburg. – 1993. – р.132-160.
3. Лесюк М. Мова і стиль українських перекладів книги псалмів / Микола Лесюк // Біблія і культура. – Чернівці, 2000. – Вип. 2. – С.133-138.
4. Підгорбунський М. А. Кобзарський рух в Україні (ХVI-ХІХ ст.) / М. Підгорбунський. – Либідь. – Київ, 2004.
5. Полянська-Василенко Н. Історія України / Н.Полянська-Василенко. – Київ : Либідь, 1992.
6. Сологуб Н. М. Біблійні образи в етнологічному аспекті / Н.Сулогуб // Біблія і культура. – Чернівці, 2000. – Вип. 1. – С. 179-182.
7. Сулима В. Релігійні зацікавлення світських письменників першої половини ХІХ ст. / Віра Сулима // Сулима В. Біблія і українська література. – К., 1999. – С. 174-180.
8. Шлейермахер Ф. Герменевтика / Ф.Шлейермахер // Общественная мысль: исследования и публикации. – Вип. 3. – 1993. – С. 230.